

ІНКЛЮЗИВНА ПРАКТИКА В ДИТСАДКУ: організаційна модель

*Лона ДИЧКІВСЬКА, канд. пед. наук,
професор каф. педагогіки і психології
(дошкільної та корекційної), Рівненський ДГУ*

Освіта дітей з особливими потребами — нині на постійному контролі у Міністерства освіти і науки України, на чому неодноразово наголошувалося в журналі (*“ДВ”, 2014, № 1; 2013, № 6*). Аби допомогти педагогічним колективам впровадити інклюзивну практику ми подали своєрідний алгоритм введення інклюзії (*“ДВ”, 2013, № 12*). Наступний крок — власне організація освітнього процесу сучасного дитсадка, про що і йдеться у цьому випуску.

ОРГАНІЗАЦІЯ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ІНКЛЮЗИВНОГО ДИТСАДКА

Інклюзивний освітній простір створюється з метою охоплення варіативними формами навчання і виховання дітей з різними стартовими можливостями. Для дітей, що з якихось причин не можуть відвідувати дошкільну групу в режимі повного дня, існує система структурних підрозділів — таких, як Центр ігрової підтримки розвитку, Консалтинговий центр, Лекотека, Служба ранньої допомоги, група розвитку “Особлива дитина”.

Ці підрозділи надають варіативні освітні послуги сім'ям дітей від 0 до 7 років. Дитячий садок може обрати ті структурні підрозділи, які найбільше відповідають наявним у ньому умовам.

Прийом дітей до структурних підрозділів відбувається після первинної консультації, під час якої фахівці служби (практичний психолог, учитель-логопед, учитель-дефектолог, соціальний педагог та ін.) здійснюють діагностику, складають первинні рекомендації щодо розробки індивідуального освітнього плану, визначають напрями розвитку, види допомоги, модулі корекційно-розвивальної програми.

Згідно з індивідуальним освітнім планом фахівці проводять з кожною дитиною індивідуальні та групові заняття. Кожна зі служб працює з родиною, залучаючи її до освітнього простору. Це можуть бути індивідуальні консультації (на прохання дорослого), майстер-класи або семінари. Батьки разом з дітьми відвідують групові заняття, розширюючи та поповнюючи свої педагогічні вміння, стежать за динамікою розвитку дитини.

Структурні підрозділи можна створювати і як самостійні освітні одиниці та форми первинної підготовки дітей з особливими потребами до

відвідування вікових груп, виховання і навчання дітей, ще не готових до переходу в інклюзивну групу. На сьогодні ще не існує затвердженого положення про інклюзивні групи.

Групи працюють за затвердженими нормативними документами: положеннями про групи дітей з особливими потребами, масові дошкільні групи.

Кількість ставок фахівців та їхні функціональні обов'язки визначають за нормативними документами на кожну зі створених груп. Сьогодні можливе введення ставок “тьюторів” (супроводжувачів) для дітей з особливими потребами в межах фонду оплати праці.

Нормативи робочого часу, посадові обов'язки, кількість проведених фахівцями індивідуальних та фронтальних занять регламентуються документами про робочий час учителя-логопеда, вчителя-дефектолога, практичного психолога, вихователя, вихователя спецгрупи та ін., локальними актами дошкільного закладу.

Наявність різних типів структурних підрозділів дає дитячим садкам можливість варіювати освітні форми, пропонуючи батькам вибір, що відповідає їхнім запитам. Можна відкрити тільки інклюзивну групу; створити Консалтинговий центр та інклюзивну групу й групи загальноосвітнього типу; Службу ранньої допомоги, інклюзивні та групи загальноосвітнього типу; Лекотеку, інклюзивні та групи загальноосвітнього типу. Та чи інша комбінація нових освітніх форм дає змогу залучати до дошкільного закладу фахівців, які забезпечують варіативні умови залежно від потреб дітей та запитів батьків.

КОНСАЛТИНГОВИЙ ЦЕНТР

Консалтингові центри створюються в державних освітніх закладах, що реалізують загальноосвітні програми дошкільної освіти, для батьків та дітей

віком від 1 до 7 років, які не відвідують дошкільні заклади, з метою забезпечити єдність та наступність родинного та суспільного виховання, надавати психолого-педагогічну допомогу батькам, підтримувати всебічний розвиток дітей.

Зміст роботи

- ♦ Всебічна допомога батькам і дітям 5–6 років, які не відвідують освітні заклади, з метою забезпечити рівні стартові можливості цим дітям при вступі до школи.
- ♦ Консультативна допомога батькам з різних питань виховання, навчання і розвитку дошкільнят.
- ♦ Сприяння соціалізації дітей дошкільного віку, які не відвідують освітні заклади.
- ♦ Комплексна профілактика різних відхилень у фізичному, психічному та соціальному розвитку дітей дошкільного віку, які не відвідують освітні заклади.
- ♦ Забезпечення взаємодії між державним освітнім закладом, що реалізує загальноосвітню програму дошкільної освіти, та іншими організаціями соціальної і медичної підтримки дітей та батьків.

СЛУЖБА РАНЬОЇ ДОПОМОГИ

Служба ранньої допомоги є структурним підрозділом державного освітнього закладу для дітей, які потребують психолого-педагогічної та медико-соціальної допомоги, дитячого садка компенсуючого (комбінованого) типу, початкової школи — дитячого садка компенсуючого типу, спеціальної (корекційної) початкової школи — дитячого садка або іншого освітнього закладу, в якому створено необхідні умови для діяльності Служби.

Служба ранньої допомоги реалізує програму навчання і виховання дітей від 2 місяців до 4 років, складену на основі рекомендацій щодо навчання дитини раннього віку. В умовах спеціально організованого розвивального середовища фахівці (дефектолог, педагог-психолог, логопед) проводять індивідуальні та групові заняття за участі батьків, консультації для батьків, ігри та вправи для занять удома.

Мета діяльності Служби — організована психолого-педагогічна та соціальна підтримка сім'ї дитини з порушеннями розвитку (ризиком порушення), яка не відвідує освітній заклад, добір адекватних способів взаємодії з дитиною, її виховання і навчання, корекція відхилень у розвитку.

Зміст роботи

- ♦ Психолого-педагогічне обстеження дітей з порушеннями розвитку (ризиком порушення) та їхніх родин.
- ♦ Надання комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з порушеннями розвитку (ризиком порушення) та психолого-педагогічної підтримки їхнім сім'ям.
- ♦ Адаптація, соціалізація та інтеграція дітей з порушеннями розвитку (ризиком порушення).
- ♦ Залучення батьків до виховання і навчання дитини.
- ♦ Визначення подальшого освітнього маршруту дитини.

ЛЕКОТЕКА

Лекотека (від швед. *leco* — іграшка та гр. *theke* — сховище) — це структурний підрозділ державного

освітнього закладу, що реалізує загальноосвітню програму дошкільної освіти, розраховану на дітей, які не можуть відвідувати державні освітні заклади за станом здоров'я або розвитку й потребують психолого-педагогічної та медико-соціальної допомоги.

Діяльність Лекотеки ґрунтується на гуманістичному підході з використанням ігрових методів, арт-терапевтичних технік для психофілактики, психокорекції, психологічної підтримки розвитку дітей.

Лекотека має забезпечувати психолого-педагогічний супровід дітей віком від 1,5 до 7 років з порушеннями розвитку з метою їх соціалізації, формування передумов навчальної діяльності, підтримки розвитку особистості дітей та надання психолого-педагогічної допомоги батькам.

У Лекотеці проводяться індивідуальні та групові заняття з розвитку первинних соціальних навичок, моторної, емоційно-вольової, пізнавальної, мовленнєвої сфер. Вона є одним з перших ступенів соціалізації дошкільняти. Після її відвідування дитину можна перевести до інклюзивної групи або класу.

Зміст роботи

- ♦ Реалізація освітньої програми, що розробляється Лекотекою самостійно відповідно до особливостей психофізичного розвитку та індивідуальних можливостей вихованців.
- ♦ Психопрофілактична та психокорекційна робота з дітьми від 2 місяців до 7 років з порушеннями розвитку та членами їхніх сімей.
- ♦ Навчання батьків, фахівців державних освітніх закладів методів ігрової взаємодії з дітьми, які мають порушення розвитку.
- ♦ Психолого-педагогічне обстеження дітей з порушеннями розвитку за згодою батьків.
- ♦ Допомога батькам у доборі адекватних способів спілкування з дитиною.
- ♦ Підбір індивідуальних технік формування передумов навчальної діяльності дитини.
- ♦ Підтримка ініціатив батьків щодо організації програм взаємодії родин.

ГРУПА РОЗВИТКУ “ОСОБЛИВА ДИТИНА”

Група розвитку “Особлива дитина” створюється з метою надання систематичної психолого-медико-педагогічної допомоги дітям з особливими потребами, формування в них передумов навчальної діяльності, їх соціальної адаптації, сприяння батькам в організації виховання та навчання дітей. У групі здійснюється корекційно-розвивальна робота фахівців різного профілю з дітьми, первинна адаптація цих дітей у групі однолітків без індивідуального супроводу дорослого, підготовка їх до відвідування інклюзивної групи. З цією метою проводяться індивідуальні та групові заняття логопеда, дефектолога, психолога. На групових заняттях вводяться музично-ритмічні види діяльності, фольклорні народні ігри. В індивідуальній роботі, крім основних методів, фахівці застосовують прийоми тілесно-орієнтованої терапії, нестандартну організацію образотворчої та ігрової діяльності.

Зміст роботи

- ♦ Проведення корекційно-розвивальних групових та індивідуальних занять з розвитку комунікативної,

пізнавальної та інших сфер у дітей з особливими потребами.

- ♦ Підготовка дитини з особливими потребами до відвідування інклюзивної групи.
- ♦ Консультативна робота з батьками.

ІНКЛЮЗИВНА ГРУПА ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Діяльність інклюзивної групи спрямована на надання освітніх послуг дітям з різними стартовими можливостями.

Інклюзивна група комплектується на підставі заяв батьків та висновку психолого-медико-педагогічної комісії. При цьому загальна наповнюваність групи скорочується: дві третини її складу становлять вихованці з відповідним до вікової норми рівнем психофізичного розвитку, а третину — діти з особливими потребами (наприклад, з порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату, інтелекту) або діти раннього віку, які не мають виражених первинних відхилень у розвитку, але відстають від вікової норми (в тому числі діти з порушеннями емоційно-вольової сфери).

Контингент дітей з особливими потребами може варіюватися, однак головна умова включення до групи — готовність до відвідування її у режимі повного дня. За наявності труднощів у самообслуговуванні, самостійному пересуванні, адаптації в дитячому колективі дитині надається тьютор, який реалізує супровід не лише в режимних моментах, а й на заняттях.

Зміст роботи

- ♦ Розвивальна діяльність (розвиток мовлення та уявлень про навколишній світ, пізнавальної сфери, ігрової, дослідницької, проектної, графічної, конструктивної діяльності тощо).
- ♦ Соціалізація в умовах спільного навчання та виховання дітей з особливими потребами й однолітків, розвиток яких відповідає віковій нормі.
- ♦ Корекційна діяльність фахівців (учителя-логопеда, учителя-дефектолога, практичного психолога, масажиста).
- ♦ Реалізація програм творчого розвитку дітей (керамічна майстерня, хореографія, музично-ритмічні заняття, ігротерапія тощо).

Розгортання інклюзивного процесу

1. Діагностика індивідуальних особливостей розвитку дітей інклюзивної групи.
2. Міждисциплінарне оцінювання ресурсів та дефіцитів дитини, складання індивідуального освітнього маршруту й індивідуального освітнього плану.
3. Планування освітнього процесу з урахуванням індивідуальних освітніх потреб дітей групи.
4. Організація спільної життєдіяльності дітей в умовах інклюзивної групи.
5. Оцінка ефективності інклюзивного освітнього процесу.

Методичне забезпечення інклюзивних груп

Методичне забезпечення інклюзивних груп здійснюється з урахуванням однаковою мірою можливостей і дітей з особливими потребами, і дітей, які розвиваються у межах норми, і тих, хто випереджає вікові нормативи.

Важливе завдання методичного забезпечення — визначити базову програму цієї роботи. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти (2012 р.) на всеукраїнському та регіональному рівнях розробляються й упроваджуються методичні рекомендації. Вимоги до розвитку дітей, визначені Базовим компонентом, повністю відповідають ідеології інклюзії.

Пріоритет надається розвитку соціально активної особистості, що водночас передбачає індивідуалізацію процесу освіти та його соціальну спрямованість.

Основні засади інваріантної складової змісту дошкільної освіти — спрямування її на розвиток особистості, зміна знаннєвої орієнтації педагогічного процесу на особистісно ціннісну; реалізація принципу дитиноцентризму, тобто визнання самоцінності дошкільного дитинства; його своєрідності, унікальності та особливої ролі у становленні особистості; збереження дитячої субкультури — створення умов для розгортання й збагачення специфічно дитячих видів діяльності (ігрової, рухової, художньої, предметно-практичної, пізнавальної, комунікативно-мовленнєвої).

В інклюзивному дошкільному закладі **перспективні, календарно-тематичні плани** роботи вихователів і фахівців створюються на основі освітньої програми та індивідуальних освітніх планів з урахуванням індивідуальних особливостей вихованців.

Індивідуальний освітній план складається за результатами первинної діагностики, консилиумів фахівців і вихователів груп. Згодом він може вдосконалюватися й доповнюватися.

Для організації роботи з “особливими” дітьми мають розроблятися **спеціальні програми** (для дітей з порушеннями інтелекту, мовленнєвого розвитку тощо), **комплекси методичних рекомендацій** для проведення занять з дітьми з різною структурою дефекту.

Таким чином, методичне забезпечення має бути варіативним, орієнтованим на психофізіологічні особливості, уявлення про навколишній світ, знання, вміння й навички конкретної дитини. Методи, засоби і форми роботи в інклюзивній групі мають сприяти розширенню спектра компетенцій дитини, її соціалізації в колективі однолітків.

Нормативне забезпечення роботи інклюзивної групи

Робота інклюзивних груп у дошкільному навчальному закладі має бути забезпечена низкою документів, розроблених на основі Типового положення про дошкільний навчальний заклад з урахуванням конкретних умов функціонування інклюзивних груп (їх кількості, видів, задіяних у педагогічному процесі фахівців, режиму роботи).

Орієнтовний перелік документації

- ♦ Положення про інклюзивні групи.
- ♦ Наказ засновника про відкриття на базі конкретного дошкільного закладу інклюзивної групи.
- ♦ Статут дошкільного закладу, в якому зазначено конкретні освітні послуги, що їх надає заклад у розділі “Освітня діяльність” з повним їх переліком.

- ♦ Договір з батьками.
- ♦ Штатний розпис.
- ♦ Посадові інструкції.
- ♦ Наказ по дошкільному навчальному закладу про створення інклюзивної групи.

УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПРАКТИКИ В ДИТСАДКУ

Успішність реалізації інклюзивної практики в дошкільному навчальному закладі залежить від багатьох чинників. Передусім це — прийняття й усвідомлення педагогічним складом нової мети і ціннісних орієнтирів інклюзивного підходу, а також відповідне ставлення до професійного самовдосконалення, налагодження співпраці з колегами та батьками й створення розвивального середовища для малечі. Розглянемо детальніше кожен чинник.

Професійна кваліфікація фахівців

Педагоги та інші фахівці, які реалізують інклюзивний підхід, мають постійно самовдосконалюватися та перевіряти свою роботу на відповідність вимогам, що забезпечують ефективність освітнього процесу в інклюзивній групі.

Показники професійної компетентності фахівців, які працюють в інклюзивній групі

- ✓ Обізнані з теорією розвитку дітей, володіють різноманітними методами навчання й виховання.
- ✓ Застосовують свої знання про розвиток дітей, а також взаємини з дітьми та їхніми родинами, щоб зрозуміти, оцінити й урахувати унікальні потреби та потенційні можливості кожного вихованця.
- ✓ Забезпечують реалізацію завдань навчання та виховання і модифікують їх таким чином, щоб задовольняти різні потреби дітей.
- ✓ Сприяють розвитку позитивної самооцінки дітей.
- ✓ Розмовляють з дітьми приязно, ввічливо, звертаються до них на ім'я.
- ✓ Знають особливості розвитку кожної дитини, розуміють її індивідуальність та досягнення; виявляють індивідуальні навички та хвалять її за успіхи, дбаючи про те, щоб досягнення кожної дитини були визнані.
- ✓ Підтримують позитивну взаємодію з батьками.
- ✓ Інформують родини про досягнення їхніх дітей (безпосередньо, у листах, телефоном тощо).
- ✓ Сприяють індивідуальному зростанню дитини, враховуючи її власні можливості.
- ✓ До всіх дітей ставляться однаково уважно та з повагою.
- ✓ Надають дітям однакові можливості для участі в усіх видах занять.
- ✓ Забезпечують дітям можливість вибору занять і часу для самостійної роботи в групах. Спрямовують і стимулюють процес самоорганізації дітей, надаючи їм матеріали, час і місце для вибору та планування їхніх занять.
- ✓ Сприяють залученню дітей до організації свят, виставок, фізкультурних розваг, екскурсій, випуску газет та інших занять.

Фотоконкурс «Наші діти»

Мистецтво має лікувальну силу
Так само, як і дружба щира.

(ДНЗ №5 "Усмішка", м. Здолбунів, Рівненська обл.)

- ✓ Створюють для дітей безпечні умови: через організацію чіткого ритму — розпорядку дня, тижня, місяця, року, виконання ритуалів групи.
- ✓ Створюють та підтримують атмосферу взаємної турботи й допомоги.
- ✓ Демонструють самі й формують у дітей співчутливе ставлення й позитивні способи спілкування, в тому числі й при розв'язуванні проблем та конфліктів.
- ✓ Залучають дітей до вироблення чітких і зрозумілих вимог та правил поведінки.
- ✓ Зрозуміло формулюють свої очікування щодо поведінки й досягнень дітей.
- ✓ Допмагають дітям на прикладах ситуацій в житті дитячого садка бачити прояви дискримінації, упередження, обговорюють з ними етичні аспекти рівності (нерівності).
- ✓ На основі життєвих ситуацій вправляють дітей у досягненні компромісів та консенсусу.
- ✓ Виходять з принципів чесності й рівноправності при поділі дітей на групи, похвалі за вміння, зусилля і досягнення.
- ✓ Створюють ситуації, за яких діти, виконуючи якусь роботу разом, допомагають одне одному, щоб досягти позитивного результату.
- ✓ Забезпечують дітям можливість мати обов'язки, вчать відповідально до них ставитися.
- ✓ Активізують дітей, залучаючи їх до догляду за рослинами, тваринами, занять у природі, різних видів чергувань тощо.
- ✓ Використовують природні та освітні ситуації для розвитку соціальних навичок (вираження почуттів, дотримання черговості тощо через ігри-драматизації, проектну діяльність, виготовлення ляльок для театру, малювання тощо).
- ✓ Демонструють бажану поведінку в різних ситуаціях.
- ✓ Використовують різні види діяльності з урахуванням рівня розвитку дітей з метою залучення їх до активного навчання та самореалізації.

Організація предметно-розвивального середовища

За Базовим компонентом дошкільної освіти велику увагу в освітньому процесі слід приділяти самостійній діяльності дітей. Для активізації дітей вихователі мають **дотримуватися основних принципів організації предметно-розвивального середовища**: безпечності; комфортності й затишності; відповідності віковим закономірностям розвитку дітей, їхнім інтересам, створенню оптимальних можливостей для прояву активності, самостійності та для співпраці з дорослим, іншими дітьми; варіативності (щоб у кожної дитини відповідно до її інтересів і можливостей був вибір іграшок, матеріалів, видів діяльності та можливість реалізувати свою ініціативу); інформативності; постійної оновлюваності відповідно до зміни інтересів та освітніх потреб дітей.

Організація предметно-розвивального середовища в дитячому садку потребує складної, багатопланової і творчої діяльності, командної роботи всіх педагогів закладу. Виходячи з особливостей дітей групи (вікових та індивідуальних), педагоги, інші фахівці разом планують та організують середовище, залучаючи до цього і батьків. Наповнюють його предметами, атрибутами, посібниками, що спонукають дітей до активної діяльності як самостійної, так і спільної з дорослими та іншими дітьми (різні ігри, сенсорні матеріали, книжки, аркуші із завданнями, підручний матеріал для виробів, олівці, фарби, пластилін тощо). Дуже бажано активно залучати дітей до участі у створенні розвивального середовища (оформлення інтер'єру групи, виготовлення ігор та іграшок).

Вихователь та інші фахівці не тільки добирають розвивальні матеріали, а й показують дитині, як можна ними користуватися, якщо в малюка виникають труднощі у маніпулюванні ними. Вихователі продумують різні завдання для роботи з матеріалами, що можуть змінюватися залежно від інтересів та потреб дітей. При цьому обов'язково мають враховувати рівень їхнього розвитку.

Головне призначення предметно-розвивального середовища — **сприяти прояву дітьми самостійності та активності**, тож місія педагога —

стимулювати цю активність, не беручи на себе провідної ролі.

Інше завдання — **створити для дітей можливість узгоджувати свої інтереси** у спільній діяльності й грі, що є передумовою розвитку соціальних здібностей — уміння домовлятися, знаходити компроміс, розподіляти активність, виконувати різні соціальні ролі, надавати допомогу та підтримку, брати на себе відповідальність та лідерську роль, виконувати доручення.

Організація взаємодії між учасниками освітнього процесу

Для підвищення якості освітнього процесу всі його учасники — адміністрація, педагоги, фахівці, діти і батьки — мають тісно співпрацювати: відкрито надавати одне одному допомогу, встановлювати зворотний зв'язок у роботі, давати поради, робити критичні зауваження й дослухатися до них, належно оцінювати внесок колег у спільну справу.

Варто пам'ятати: всі ми — одна команда, яка працює заради спільної мети, виконуючи, наприклад, такі завдання, як складання узгодженої відомості про актуальний рівень розвитку дітей і групи в цілому, планування спільних дій, що сприяють розвитку дітей та групи через розробку тематичних проектів або індивідуального освітнього плану розвитку конкретних дітей.

Для реалізації цілей інклюзії в дошкільному закладі працюють фахівці різних профілів — психологи, дефектологи, логопеди, вихователі, педагоги додаткової освіти, медичні працівники. Щоб робота в інклюзивній групі була ефективною, варто вибудувати різні схеми організації взаємодії фахівців. Ці схеми залежатимуть від складу дітей інклюзивної групи та визначатимуться поєднанням індивідуальних освітніх планів і освітньої програми.

На наше переконання, неможливо уявити процес створення відкритого демократичного суспільства без запровадження інноваційних освітніх систем, які віддзеркалюють цей процес. Основа такого демократичного бачення — однакові права всіх дітей на здобуття якісної освіти, саме ця ідея втілена у діяльності інклюзивного дошкільного закладу. ■

"Джміль" про особливих дітей

Журнал "Джміль" доступно розкриває дітям складні моральні теми, зокрема й ставлення до людей з особливими потребами.

Так, у зимовій **Школі шляхетності** ("Джміль", 2013, №4) йдеться про дітей з обмеженими руховими можливостями. Казка про Соловейка з одним крилом допоможе педагогам торкнутися складної теми тактовно та глибоко.

"Джміль" подає:

- ✓ життєві ситуації,
- ✓ казки,
- ✓ бесіди,
- ✓ ілюстрації,
- ✓ поради для дорослих.

Передплатити журнал "Джміль" можна окремо (індекс 40295) або у комплекті з "ДВ" і "ПП" (індекс 95989)

